

Podziały wewnętrzne w Republice Czeskiej

Perceived internal divisions in the Czech Republic

TADEUSZ SIWEK

Ostravská univerzita, 701 03 Ostrava, Dvořákova 7, Republika Czeska;
tadeusz.siwek@osu.cz

Zarys treści. W artykule pokazano najbardziej istotne podziały terytorium dzisiejszego państwa czeskiego pod kątem ich subiektywnej percepcji przez samych Czechów oraz różnic w porównaniu z podziałami występującymi w Polsce. Autor koncentruje się na różnicach w percepcji dychotomii terytorialnych: 'stolica–peryferie', 'miasto–wieś', 'pogranicze zasiedlone dawniej przez Niemców (potocznie nazywane Sudetami)–wnętrze kraju' oraz na postrzeganiu regionów kulturowo-historycznych, religijnych i administracyjnych. Wszystkie opisywane kwestie są udokumentowane danymi statystycznymi oraz własnymi badaniami i długoletnimi obserwacjami autora.

Słowa kluczowe: podział terytorialny, Czechy, percepcja, mapy mentalne, regiony kulturowe, regiony administracyjne.

Wstęp

W większości krajów świata o powierzchni większej niż np. powierzchnia Luksemburga można zaobserwować mniej lub bardziej wyraziste podziały wewnętrzne, których hierarchia i złożoność jest zwykle proporcjonalna do obszaru, jaki dany kraj zajmuje na powierzchni Ziemi. Południowy sąsiad Polski – Republika Czeska – jest jednym ze średniej wielkości krajów Europy, a w kontekście globalnym należy do mniejszych. Przy generalizacji koniecznej w wypadku opracowań w większej skali kraj ten jest zwykle postrzegany jako stosunkowo jednolity region geograficzny. Ale gdy przyjrzymy się bliżej, wyłaniają się jego wewnętrzne podziały. Może ich być tak wiele, że trudno wybrać najistotniejsze, które determinują czeską strukturę regionalną. Niektóre z nich są bardziej, a inne mniej widoczne; jedne są podobne do podziałów w innych krajach, inne zaś specyficzne, typowo czeskie. Można przeanalizować niektóre aspekty wewnętrznego zróżnicowania, jak zrobili to m.in. geografowie z Ołomuńca (Halás i Klapka, 2010), trudno jednak wybrać metodę umożliwiającą określenie, które regionalne podziały kraju są najistotniejsze.

Najkorzystniejszą metodą do oceny ważności danego podziału wydaje się percepcja. Dzięki niej powstają w umyśle człowieka mapy mentalne, na podstawie których tworzy się wizerunek otaczającego świata (Gould i White, 1974). Wizerunek ten jest indywidualny, ale jeżeli zbadamy frekwencję jego występowania w społeczeństwie, uzyskamy wiedzę na temat najczęściej występujących map mentalnych, czyli pewnego rodzaju zbiorową mapę mentalną badanego zjawiska. Dlatego w artykule przedstawiono geograficzne podziały terytorium czeskiego, wybrane na podstawie ich równoległej percepcji przez Czechów i Polaków zaobserwowanej w przejawach życia codziennego. Podziały postrzegane jako istotne przez samych Czechów mogą być interesujące także dla polskich geografów, ze względu na mniej lub bardziej widoczne różnice w porównaniu z odpowiednimi strukturami regionalnymi w Polsce. Percepcja podziałów regionalnych ma także wymiar praktyczny (np. postrzeganie regionów przez potencjalnych zagranicznych inwestorów – Spilková, 2007). W artykule przedstawia się więc podział kraju na stolicę i peryferie, na zurbanizowany obszar czeskich miast i na czeską wieś, na historycznie uwarunkowane różnice między dawnym zgermanizowanym pograniczem (tzw. Sudetami) a wnętrzem kraju, a także podział na regiony historyczno-kulturowe, religijne i administracyjne. Wymienione elementy zróżnicowania regionalnego są udokumentowane danymi statystycznymi, własnymi badaniami oraz długoletnimi obserwacjami autora.

Podział 'stolica–peryferie'

Pierwszym rzucającym się w oczy podziałem wewnętrznym w Republice Czeskiej jest – podobnie jak w większości państw – dysproporcja między stolicą a resztą kraju. Praga jest jedną z nieproporcjonalnie dużych stolic Europy w stosunku do reszty państwa, podobnie jak Wiedeń czy Budapeszt, co jest konsekwencją tego, że była w przeszłości stolicą większego państwa. W dniu 31 grudnia 2009 r. miała 1249 tys. mieszkańców (*Městská a obecni...*, 2010), co stanowiło 11,9% ludności kraju. Jej pozycja jest w porównaniu z Warszawą bardziej jednoznaczna nie tylko dlatego, że ludność Warszawy stanowi zaledwie 4,5% ludności Polski. W Polsce są miasta, które rolę stolicy odegrały w przeszłości (Kraków, Gniezno), a miasta na kolejnych szczeblach hierarchii ośrodków miejskich są niewiele mniejsze od Warszawy (tab. 1).

Praga dominuje w Czechach nie tylko ludnościowo, lecz także ekonomicznie i kulturowo. Stoi na najwyższym szczeblu kompleksowo pojmowanej czeskiej hierarchii osadniczej (Hampl i inni, 1978; 1987). Pozycja stolicy jest przez samych Czechów różnie postrzegana. Pozytywny odbiór rangi stolicy występuje przede wszystkim u samych jej mieszkańców oraz u ludzi spoza Pragi pragnących się zidentyfikować z krajem lub narodem. Wtedy podkreślana jest właśnie niekwestionowana rola Pragi w czeskiej kulturze i gospodarce. Potwierdzają to dane statystyczne, np. średnia pensja w 2007 r. wyniosła w Pradze 25 914

Kč, podczas gdy średnia krajowa była na poziomie 18 976 Kč, a najniższa była w Kraju Karlowarskim 16 367 Kč (*Okresy...*, 2008). Wskaźnik bezrobocia jest w Pradze od 20 lat niezmiennie najniższy w całym kraju. W pierwszym kwartale roku 2010 pomimo kryzysu wynosił tylko 3,7%, przy średniej krajowej 7,2% i maksymalnych wartościach na peryferiach: Uničov 21,2%, Varnsdorf 17,9%, Bruntál 17,8%, Frýdlant 17,7%, Moravská Třebová 17,7%, Vítkov 17,7%, Rumburk i Hodonín 17,4% (*Nezaměstnanost...*, 2010).

Tabela 1. Porównanie największych czeskich i polskich miast
A comparison of the largest Czech and Polish cities

Kol. No.	Miasta czeskie <i>Czech cities</i>	Liczba mieszk. (tys.) <i>Population (thous.)</i>	% ludności stolicy <i>% of capital population</i>	Miasta polskie <i>Polish cities</i>	Liczba mieszk. (tys.) <i>Population (thous.)</i>	% ludności stolicy <i>% of capital population</i>
1	Praga	1 249,0	100,0	Warszawa	1 716,9	100,0
2	Brno	371,4	29,7	Kraków	755,5	44,0
3	Ostrawa	306,0	24,5	Łódź	739,8	43,1
4	Pilzno	169,3	13,6	Wrocław	632,6	36,8
5	Liberec	101,6	8,1	Poznań	552,7	32,2
6	Ołomuniec	100,4	8,0	Gdańsk	456,9	26,6
7	Újście nad Łabą	95,5	7,6	Szczecin	405,9	23,6
8	Czeskie Budziejowice	94,9	7,6	Bydgoszcz	356,9	20,8
9	Hradec Králové	94,5	7,6	Lublin	349,0	20,3
10	Pardubice	90,1	7,2	Katowice	307,7	17,9

Źródło/Source: *Městská a obecní...* (2009); *Ludność. Stan i struktura...* (2010).

Negatywnie postrzegają Pragę najczęściej mieszkańcy spoza stolicy, zazwyczaj subiektywnie. Obraz stolicy jako miasta żyjącego kosztem reszty kraju nie zaskakuje, ponieważ występuje również w innych krajach. Wystarczy spojrzeć na stereotypowe wyobrażenie Warszawy w oczach przeciętnego Polaka. Subiektywnie negatywny stosunek mieszkańców do stolicy potwierdzają badania. W tym miejscu pozwolę sobie przytoczyć dotychczas niepublikowany fragment badań percepcji przestrzeni Czechosłowacji przeprowadzonej w 1984 r. wśród setki studentów geografii Uniwersytetu Karola w Pradze (Siwek, 1988). Pomimo znacznej odległości badań w czasie jest raczej mało prawdopodobne, że wyniki byłyby dziś inne. Z ówczesnych respondentów było 35 z Pragi, a 65 spoza stolicy. Na skali określającej stosunek do danego regionu od 0 (maksimum antypatii) do 10 (maksimum sympatii) umieszczali własne miejsce zamieszkania na poziomie 7,65; Prażanie nieco niżej (7,46), a studenci spoza Pragi wyżej (7,75), ale

różnica leży w granicach błędu statystycznego. Ocena Pragi przez studentów z innych miast była zdecydowanie niższa, na poziomie 5,45. Różnica jest wyraźna i to w sytuacji, kiedy wartościującymi byli studenci praskiej uczelni, dobrze znający miasto.

Najbardziej skrajnym przeciwieństwem Pragi są czeskie peryferie. To jeden z częściej podejmowanych tematów przez geografów czeskich (np. Havlíček i Chromý, 2001; Novotná, 2005; Jeřábek i inni, 2004). Jednym z podstawowych wskaźników peryferyjności w skali makroregionalnej jest duża odległość od stolicy, a mała od granicy. Ponieważ Praga leży w zachodniej części kraju, wschodnie obszary Republiki Czeskiej są automatycznie peryferiami w skali makroregionalnej (Blažek i Csank, 2007). Peryferyjne są do pewnego stopnia już Morawy, ale najbardziej peryferyjna jest czeska część Śląska (Siwek, 2006). W skali mikroregionalnej oprócz prostej odległości trzeba uwzględnić także dostępność. Z powodu nieregularnego przebiegu czeskich granic, które ukształtowały się we wczesnym średniowieczu, terytorium czeskie w wielu miejscach wybiega w obszar sąsiednich państw tworząc tzw. „worki” lub „cyple”. Polska ma takich obszarów niewiele; najbardziej znanym jest Worek Turowszowski. W Republice Czeskiej terytorialne „cyple” są tematem lekcji geografii. Nazwane są od miast, które się w nich znajdują: Aszski (Aš), Szluknowski (Šluknov), Frydlancki (Frýdlant), Broumowski (Broumov), Jawornicki (Javorník), Osobłowski (Osoblaha) i Lanžhocki (Lanžhot). To są najprawdziwsze czeskie peryferie – słabo zaludnione, niedostępne z wnętrza kraju i niedoinwestowane. W okresie przedwojennym ich ludność stanowili prawie wyłącznie Niemcy. Nic dziwnego, że w okresie drugiej wojny światowej, czeski prezydent na emigracji Beneš rozważał w 1942 r. alternatywę dobrowolnego zrzeczenia się sześciu terytorialnych „cypli” w zamian za wysiedlenie Niemców z pozostałych terenów (Dami, 1976). Do tego w końcu nie doszło, ale sam fakt, że było to brane pod uwagę, świadczy o traktowaniu wymienionych peryferii jako obszarów zbędnych.

Do peryferii można zaliczyć także pozostałe tereny nadgraniczne, choć na pewno nie wszystkie. Dobrze rozwijają się obszary graniczne położone na szlakach komunikacyjnych albo w pobliżu rozwiniętych obszarów za granicą. Przy zaniku funkcji granic dysponują atutami, których obszary położone we wnętrzu kraju nie mają (Jeřábek i inni, 2004).

Poza tym w kraju występują – podobnie jak w innych – obszary tzw. peryferii wewnętrznych. Są to tereny często całkiem blisko dużych miast, ale mają złe połączenie z głównymi liniami komunikacyjnymi, nie ma w nich odpowiedniej infrastruktury ani oznak dynamicznej działalności gospodarczej (Musil i Müller, 2008). Z mapy opublikowanej przez Musila z Müllerem wynika, że są to wyłącznie obszary wiejskie. Jest ich sporo, ale są raczej niewielkie i nie tworzą rozległego zwartej regionu. Wynika to z ukształtowania powierzchni Republiki Czeskiej, gęstej sieci dróg i kolei oraz stosunkowo dużej liczby małych miast. Zjawisko przestrzennej marginalizacji dotyczy więc tylko małej powierzchni kraju.

Podział na miasto i wieś

Drugim ważnym czeskim podziałem przestrzennym jest podział na miasto i wieś. Ta linia podziału również przebiega we wszystkich krajach świata, a liczba ludności miejskiej jest jednym ze wskaźników postępu cywilizacyjnego. Republika Czeska należy do bardziej zurbanizowanych krajów świata, choć w kontekście Europy nie jest to niczym nadzwyczajnym (Horská i inni, 2002).

Według danych ostatniego *Statystycznego leksykonu gmin* było w Republice Czeskiej 527 miast (*Statistický lexikon...*, 2005), wedle danych z Czeskiego Urzędu Statystycznego na dzień 1.1.2010 było ich jednak już 594, gdyż status miasta odzyskało kilkadziesiąt historycznych miasteczek. Jedynym milionowym miastem czeskim na początku roku 2010 była Praga (1249 tys.), powyżej 100 tysięcy mieszkańców miały Brno, Ostrawa, Pilzno, Liberec i Olomuniec (tab. 1). 132 miast czeskich miało ponad 10 tys. mieszkańców, 139 kolejnych – 5–10 tys., a kolejnych 217 zaledwie 2–5 tys. W 106 najmniejszych miastach czeskich nie mieszkały nawet 2 tys. osób, a w dwóch najmniejszych było ich poniżej stu (Přebuz w Kraju Karłowarskim – 74 stałych mieszkańców i Loučná pod Klínovcem w Kraju Usteckim, 90). Takich miast w Polsce nie ma.

Niektóre czeskie gminy wiejskie mają więcej mieszkańców niż wyżej wymienione miasteczka. Trzy gminy czeskie niemające statusu miasta liczą powyżej 5 tys. mieszkańców (największa z nich Jesenice koło Pragi ma 6,5 tys.), a 11 kolejnych przekracza granicę 4 tysięcy (*Počet obyvatel...*, 2010). Są to przeważnie gminy w aglomeracjach dużych miast (Pragi, Ostrawy).

Czeska statystyka nie wykazuje jednak tych mikromiasteczek we wszystkich swoich przeglądach. Częściej stosuje kryterium ilościowe i za miasta uważa gminy o liczbie mieszkańców powyżej 2 tysięcy. W 2010 r. mieszkało w nich 73,7 % ludności Republiki Czeskiej. Przy tak niskim progu urbanizacja wydaje się stosunkowo wysoka – wyższa niż np. w Polsce, gdzie ludność miast stanowi 62% ludności całego kraju, ale jak z powyższego wynika, większość czeskich miast to miasta małe. Najbardziej typową wielkością miasta czeskiego jest podział 15–50 tysięcy mieszkańców (mieści się w nim 67 miast).

Miasta czeskie w ostatnich 10–20 latach odnotowują ponadto stagnację, a nawet spadek liczby mieszkańców (Andrle, 2001). Ponieważ cały kraj ma od 1994 r. przeważnie naturalny ubytek ludności, a wzrost jej liczby zapewniają niemal wyłącznie migracje (Burcin i inni, 2008), wzrost czeskich miast się też zatrzymał. Przyrost naturalny jest w nich niewielki, albo wręcz go nie ma (tab. 2), a suburbanizacja powoduje przenoszenie się ludności z miast do otaczających je gmin (Ptáček, 1997; Sýkora, 2002; Ouředníček, 2003).

Spadek liczby ludności odnotowały także przemysłowe miasta z okresu komunistycznego, w których po transformacji znacznie zmalała liczba miejsc

pracy (Ostrawa, Ujście nad Łabą, Kladno). Podobna sytuacja wystąpiła w innych krajach europejskich, zwłaszcza Europy środkowej i wschodniej.

Pomimo stagnacji liczby mieszkańców miasta są postrzegane przez większość Czechów jako atrakcyjniejsze miejsce do życia aniżeli wieś. To główne obszary rozwoju regionalnego (Blažek i Uhlíř, 2002). Ze wsi – szczególnie na peryferiach – masowo odchodzi zwłaszcza młodzież. To zjawisko występuje w wielu krajach Europy i świata, ale w Republice Czeskiej ma bardziej jaskrawe przejawy. Migracji młodzieży ze wsi do miast nie hamuje bowiem tak mocne przywiązanie do tradycji i do rodzinnych stron oraz konieczność prowadzenia rodzinne-

Tabela 2. Zmiany udziału ludności miejskiej i wiejskiej w Republice Czeskiej w latach 1961–2001

1961–2001 changes in the shares of the Czech Republic population that are urban or rural

Rok Year	Ludność miast (tys.) <i>Urban population</i> (thous.)	Ludność wsi (tys.) <i>Rural population</i> (thous.)	% ludności miejskiej <i>% of urban</i> <i>population</i>	Wzrost/spadek liczby ludności miejskiej (tys.) <i>Growth/degree of</i> <i>urban population</i> (thous.)
1961	5 913,1	3 658,4	61,8	–
1970	6 414,3	3 393,4	65,4	+501,2
1980	7 091,0	3 200,8	68,9	+676,7
1991	7 332,8	2 969,3	71,2	+241,8
2001	7 217,5	3 012,6	70,6	–115,3

Źródło/Source: *Rozmístění a koncentrace...* (2004).

go gospodarstwa, jak w innych krajach. W Republice Czeskiej po okresie komunizmu niewiele jest gospodarstw rolnych (licząc po reprivatyzacji), które mogą się poszczycić wielogeneracyjną tradycją. Dawne spółdzielnie (czes. *Jednotná zemědělská družstva*) i PGR (*Státní statky*), które nie upadły, przekształciły się w spółki i spółdzielnie nowego typu. Na wieś wróciła pewna liczba potomków byłych właścicieli, ale o wiele więcej było takich, dla których gospodarowanie na roli nie było powrotem do tradycji, lecz początkiem nowoczesnej i wydajnej gospodarki rolnej w zachodnioeuropejskim stylu (Perlín i Šimíčková, 2008). Czeska wieś jest atrakcyjna dla tego typu przedsiębiorców, ale ich nowoczesne gospodarstwa wymagają niewiele siły roboczej. Nowoczesne ферmy zatrudniają niekiedy dosłownie kilka osób. Dlatego czeska wieś nadal się wyludnia. Wyjątkiem są wiejskie obszary w okolicach wielkich miast, gdzie przybywa ludzi chcących połączyć atuty życia na wsi z niewielką odległością od miasta. Wyrastają w nich m.in. satelitarne osiedla dla zamożnych. Suburbanizacja, która powodu-

je „przelewanie” tkanki miejskiej poza granice miast i aglomeracji miejskich jest typowa przede wszystkim dla Pragi (Ouředníček, 2003), ale występuje także w czeskich miastach średniej wielkości. Wzrost liczby mieszkańców w wiejskich gminach w pobliżu wielkich miast przesądza o lekkim wzroście liczby mieszkańców regionów wiejskich jako całości (Andrle, 2001).

Podział na pogranicze i wewnątrz kraju

Czeskie pogranicze jest pojęciem nie tylko geograficznym, ale również historycznym i politycznym, postrzeganym jako problem zarówno przez polityków, jak i przez społeczeństwo. Wzdłuż granicy z Niemcami, Austrią i prawie całej dzisiejszej granicy z Polską występowała do 1945 r. strefa o szerokości od 10 do 100 km, zamieszkaana przez ponad 3 miliony Niemców. Obszar ten potocznie nazywa się Sudetami, choć geograficznie jest to nazwa myląca (Chromý, 2000). Pejoratywny kolokwializm „Sudeciak” znają prawie wszyscy Czesi i znaczy to dla nich „Niemiec z byłej Czechosłowacji”. Ten teren jest do pewnego stopnia odpowiednikiem polskich „ziem odzyskanych” z tą różnicą, że czeskie pogranicze do Niemiec nigdy nie należało i tworzyło z resztą historycznych ziem czeskich jedną całość i w niepodległym państwie czeskim i w czasie jego przynależności do Austrii.

Obszar, o którym mowa, oddany w wyniku Traktatu Monachijskiego z 1938 r. Niemcom, ma 28 870 km² (36,6% obecnego terytorium Republiki Czeskiej) i ze względu na położenie w pobliżu granicy w dużej części pokrywa się z czeskimi peryferiami. Po wojnie ziemie te wróciły do Czechosłowacji, a prawie cała ich niemiecka ludność została na podstawie ustaleń Traktatu Poczdamskiego z 1945 r. wysiedlona do Niemiec (Staněk, 1991). Jej miejsce zajęła ludność czeska z wnętrza kraju i ze Słowacji. Niektóre tereny ponemieckiego pogranicza nigdy nie osiągnęły przedwojennej liczby ludności, użytkowanie ziemi zaś radykalnie się zmieniło (Bičík i Štěpánek, 1994). W wielu wypadkach tereny te służą dziś wyłącznie do rekreacji (Fialová, 2001).

Aczkolwiek potoczne pojęcie Sudetów funkcjonuje w zbiorowej świadomości Czechów, wielu z nich ma trudności z przestrzennym wyobrażeniem sobie jego zasięgu. Wielu nie ma pojęcia, że chodziło o jedną trzecią terytorium dzisiejszej Republiki Czeskiej i że jego ludność stanowiła trzecią część przedwojennej liczby mieszkańców dzisiejszego państwa. Niewiedza pod tym względem jest typowa przede wszystkim dla młodzieży.

Wielu Czechów ma podświadome obawy, że potomkowie wysiedlonych Niemców mogą się upomnieć o swoje pozostawione w Czechach majątki i uważa, że to stanowiłoby zagrożenie dla państwa czeskiego nawet w tych wypadkach, kiedy nie są w stanie określić jego rozmiarów. Jest to przyczyną ciągłego wykorzystywania obszaru Sudetów – w znaczeniu pogranicza ponemieckiego – do rozgrywek na wewnętrznej scenie politycznej. W roku 2009 czeski prezydent

Klaus wykorzystał to, warunkując podpisanie Traktatu Lizbońskiego uzyskaniem przez Republikę Czeską wyjątku w zakresie obowiązywania prawa unijnego, wskazując na możliwość wykorzystania prawa europejskiego do odzyskania majątków przez potomków czeskich Niemców. Argument ten nie był wymierzony w mało prawdopodobne roszczenia Niemców Sudeckich, ale miał posłużyć podbudowaniu pozycji czeskiego prezydenta i to mu się naprawdę udało. Zgodziła się z nim większość czeskich polityków od prawicy po lewicę – to dowodzi, że problem sudecki bynajmniej nie jest dla Czechów problemem historycznym.

Podziały na regiony historyczne i kulturowe

Państwo czeskie składa się z trzech historycznych dzielnic, a te z kolei mają w swoich granicach kolejne regiony kulturowo-historyczne niższego rzędu. Historyczne dzielnice Czechy, Morawy i Śląsk reprezentują najwyższy poziom hierarchii czeskich regionów. Dowodem tego jest m.in. fakt, że kombinacja herbów wymienionych historycznych ziem tworzy czeskie godło państwowe. Prezentując czeskie dzielnice w polskim środowisku należy zwrócić uwagę na pewną nazewniczą niekonsekwencję, która może być źródłem pomyłek. Nazwa Czechy w języku polskim przyjęła się dla całego państwa, podczas kiedy dla Czechów jest to tylko jedna z jego części. Jest wprawdzie częścią największą, najludniejszą i leży w niej stolica Praga, ale kończy się na Wyżynie Czesko-Morawskiej. Dlatego w tym tekście, aby odróżnić Czechy jako państwa od Czech jako jednej z jego dzielnic, używa się pojęcia Czech właściwych. Czechy właściwe (52 tys. km² – 2/3 terytorium Republiki Czeskiej i 5,5 mln mieszkańców – 55% ludności kraju) i Morawy (22 tys. km² i 3,1 mln – odpowiednio 28% i 30,2%) znajdują się na terytorium Republiki Czeskiej w całości i tworzą 93% jej obszaru. Ostatnia dzielnica – Śląsk – ma w granicach państwa czeskiego tylko mały skrawek, który tworzy 7% powierzchni kraju.

Pozycja trzech czeskich ziem historycznych, odpowiadających mniej więcej polskim dzielnicom (Wielkopolska, Małopolska, Mazowsze itd.) nie jest jednak w świadomości Czechów taka sama. Badania przeprowadzone w 2003 r. wykazały, że o ile Czechy i Morawy tkwią w świadomości Czechów bardzo wyraźnie, o tyle czeski Śląsk ma o wiele gorszą pozycję (Siwek i Bogdová, 2007, 2008). Postrzegany jest raczej jako region kulturowy niższego rzędu, jak: Hana, Region Wałaski, Morawsko-Słowacki oraz Chodski. Wynika to z odrębnej historii, mniejszej powierzchni i liczby ludności w porównaniu z dwiema głównymi dzielnicami czeskimi.

Poziom percepcji czeskich regionów przebadano w 2003 r. na 1203 respondentach z całego terytorium Republiki Czeskiej. Wynikiem tych badań jest mapa mentalna czeskich regionów historyczno-kulturowych (Siwek i Bogdová, 2007, 2008). Pozycja czeskiego Śląska w świadomości Czechów sięga mniej więcej 3/4 poziomu Czech właściwych i Moraw. Taki poziom tożsamości terytorialnej jest

jednak i tak wyższy od tożsamości kulturowej najmocniej w świadomości Czechów tkwiących regionów kulturowych niższego rzędu (Siwek, 2007).

Znaczna część mieszkańców Moraw ma własną tożsamość terytorialną i poczucie odrębności (Daněk, 1993; Siwek, 2002a). Morawy nigdy nie próbowały się zupełnie oderwać, ale pewne elementy dążenia do osłabienia uzależnienia od Pragi od czasu do czasu się w nich pojawiają (Žáček, 1995). Jako odrębny region są też postrzegane przez większość pozostałych mieszkańców państwa (Siwek i Bogdová, 2007). W odróżnieniu od kulturowo i językowo homogenicznych Czech właściwych, na Morawach zachowało się więcej gwar i innych elementów specyficznej kultury ludowej. Częściej były też wskazywane przez respondentów podczas badań tożsamości terytorialnej w roku 2003 jako najważniejsze miejsca odniesienia tożsamości respondentów.

Część Morawian jest przekonanych o nierównej pozycji Moraw wobec Pragi i Czech właściwych, co zostało wykorzystane po upadku komunizmu w roku 1989. Do głosu doszły niespotykane wcześniej ruchy na rzecz uznania odrębnej narodowości morawskiej i pozyskania większej podmiotowości w kierowaniu swoimi sprawami, a co za tym idzie dążenia do odnowienia dawnej administracyjnej odrębności Moraw (Mareš, 2003). Morawskie ugrupowania polityczne przeforsowały w 1991 r. uznanie morawskiej i śląskiej tożsamości regionalnej za odrębne narodowości w spisie powszechnym, który odbył się w wymienionym roku. Wówczas aż 1363,3 tys. mieszkańców Moraw zadeklarowało narodowość morawską, co stanowiło 1/3 ludności tej czeskiej prowincji i 13,2% ludności całego kraju. Kolejny spis ludności w 2001 r. odnotował jednak spadek liczby zwolenników odrębnej narodowości morawskiej do 373,3 tys., tzn. do 12% ludności Moraw i do 3,6 % ludności kraju. Tak istotny spadek chęci deklarowania tożsamości regionalnej jako narodowości był niewątpliwie spowodowany skojarzeniami z podziałem Czechosłowacji w roku 1993 i wzrostem obaw społeczeństwa czeskiego z akcentowania kolejnych podziałów (Siwek, 2002).

Śląsk w granicach państwa czeskiego zajmuje powierzchnię 5,5 tys. km² i zamieszkuje go 0,7 mln mieszkańców (czyli po 7% powierzchni i ludności Czech). Granice czeskiego Śląska można odtworzyć na podstawie austriackich granic administracyjnych, ale są o wiele mniej jednoznaczne niż granica czesko-morawska. Granica morawsko-śląska ma skomplikowany przebieg z wieloma morawskimi enklawami na terenie Śląska. Czeski Śląsk był już w odległej przeszłości dwukrotnie administracyjnie łączony z Morawami (1783–1849 i 1927–1948), a w okresie komunistycznym od roku 1949 aż do stworzenia obecnego podziału administracyjnego w 1998 r. zniknął z map administracyjnych (Siwek, 2007). Największym miastem czeskiego Śląska jest Ostrawa (tylko część miasta). Dawna historyczna stolica Śląska Austriackiego – Opawa – jest dziś stosunkowo małym miastem, a jeszcze mniejszy jest Czeski Cieszyn, zachodnia połowa dawnej stolicy Śląska Cieszyńskiego. Tożsamość śląska występuje tylko u niewielkiej części czeskiej ludności na Śląsku Opawskim. Ludność napływo-

wa, która dominuje na czeskim Śląsku od połowy XX w. (na Śląsku Opawskim na skutek wysiedlenia Niemców, a na Śląsku cieszyńskim z powodu migracji związanych z industrializacją), nie posiada jej wcale, a autochtoniczna ludność polska na Śląsku Cieszyńskim deklaruje najczęściej narodowość polską. Do narodowości śląskiej przyznało się w 1991 r. zaledwie 44 tys. tzn. 5–6 % mieszkańców czeskiego Śląska (Siwek, 1995). W spisie w roku 2001 śląską tożsamość jako narodowość zadeklarowało niecałe 11 tys. osób, a więc zaledwie 24,5 % stanu z 1991 r. Nie znaczy to naturalnie, że tożsamość morawska i śląska zanika. Badania potwierdzają, że istnieją nadal, ale większość jej nosicieli nie czuje potrzeby politycznego deklarowania swojej regionalnej tożsamości jako narodowości.

Na niższych poziomach hierarchii regionalnej na mapie mentalnej przeciętnego Czecha mieszczą się regiony kulturowo-historyczne ze specyfiką etnograficzną – odpowiadają polskim Kaszubom, Kurpiom czy Podhalu. Regionów tego typu więcej jest na Morawach niż w Czechach właściwych, gdzie jedyny bardziej widoczny region etnograficzny – to Region Chodski na zachodnich obrzeżach Czech (Domažlice). Na Morawach znajduje się ich kilka: Hana w okolicach Ołomuńca, Region Morawsko-Słowacki na granicy ze Słowacją, Region Wałaski w Beskidach na południe od Śląska, mniej wyrazisty Region Horacki w okolicach Jihlawy i Region Laski, przylegający do Śląska między Ostrawą a Nowym Jiczynem.

Wśród częściej wymienianych regionów w badaniach z 2003 r. znalazł się ponadto przemysłowy region Ostrawy, a sporadycznie pojawiały się regiony mniej wyraziste w oczach Czechów, takie jak Sudety, Śląsk Cieszyński, cząstkowy region Morawskiej Słowacji Hornácko itp. Niekiedy respondenci tworzyli własne nazwy regionów od nazw gór: Karkonosze (Krkonošsko), Rudawy (Krušnohorsk) lub Szumawa (Šumava). Najczęściej funkcjonują one w świadomości Czechów jako regiony wypoczynku i turystyki. Ostatnio w Republice Czeskiej pojawiło się nawet kreowanie nowych regionów do celów promocji turystycznej, odwołujących się do dawnej historii (Region Prajski – czyli pruski w okolicach miasteczka Hlučín) lub do baśni i mitologii (Rumpel i Siwek, 2006).

Podziały religijne

Czechy od drugiej połowy XX wieku znane są jako jeden z najmniej religijnych krajów świata. Jest to spowodowane wyjątkowym splotem wydarzeń czeskiej historii (husytyzm, później protestantyzm i przymusowa rekatolicyzacja w czasie panowania Habsburgów, a w okresie komunistycznym prawie całkowite wyparcie Kościoła z życia społecznego) i czeskiego charakteru narodowego. Opisywano to w wielu publikacjach (Daněk i Štěpánek, 1992; Srb, 1997; Havlíček, 2006; Siwek, 2005, 2006).

Przynależność do jakiegokolwiek Kościoła zadeklarowało w ostatnim spisie tylko 32% Czechów, a ledwie jedna czwarta z tej liczby, a więc około 7% wszystkich mieszkańców państwa czeskiego uczęszcza na nabożeństwo przynajmniej raz w tygodniu (Spousta, 1999). Pomimo historycznych perturbacji najbardziej rozpowszechnionym Kościołem w Republice Czeskiej jest Kościół katolicki, do którego należy 80% czeskich wierzących. Do pozostałych Kościołów: tzn. do protestanckich, łącznie z Braćmi Czeskimi i do narodowego Kościoła husyckiego należy wbrew tradycjom tylko po kilka procent ogółu mieszkańców (*Náboženské vyznání...*, 2003).

W tym artykule nie ma miejsca na kompleksową analizę religijności Czechów, ale warto się przyjrzeć przestrzennemu rozmieszczeniu ludzi deklarujących przynależność do Kościoła w spisach ludności z lat 1991 i 2001, kiedy po raz pierwszy od upadku komunizmu zaczęto ponownie spisywać przynależność do Kościoła (Daněk i Štěpánek, 1992). Z danych spisowych wynika, że religijność mieszkańców Republiki Czeskiej zmienia się dosyć regularnie od północnego zachodu na południowy wschód kraju. Wyniki spisów z lat 1991 i 2001 niewiele się pod tym względem różnią (Havlíček i Hupková, 2008). Bardziej ateistyczne są Czechy właściwe, a Morawy są bardziej religijne. Najwięcej osób niedeklarujących przynależności do żadnego kościoła jest w północno-zachodnich Czechach – na terenach graniczących z Saksonią, czyli z dawnymi Niemcami wschodnimi. Chodzi o powiaty Most (79,9% ateistów), Děčín (78,9%), Chomutov (77,9%) i Teplice (77,9%) (*Náboženské vyznání...*, 2003). Najwięcej osób wierzących jest natomiast na Morawach i w części czeskiego Śląska, tzn. na terenach przylegających do Słowacji. Najmniej ateistów wykazał spis z roku 2001 w powiatach Uherské Hradiště (27,6%), Žďár nad Sázavou (32,0%), Hodonín (33,8%), Vsetín (35,9%), Zlín (39,5%), Blansko (39,3%) i Třebíč (40,3%).

Przyczyny takiego układu przestrzennego tkwią w przedwojennej Czechosłowacji, a nawet wcześniejszej (Daněk i Štěpánek, 1992). Większą liczbę zadeklarowanych ateistów w Czechach właściwych niż na Morawach wykazały bowiem już czechosłowackie spisy ludności z lat 1921 i 1930 – a więc na długo przed objęciem władzy przez czeskich komunistów. W Czechach właściwych w 1930 r. aż 10,2% mieszkańców zadeklarowało, że nie należy do żadnego kościoła, podczas kiedy na Morawach i w czeskiej części Śląska było to tylko 2,9% ogółu mieszkańców (*Statistický lexikon...*, 1935).

W większości krajów europejskich więcej wierzących jest zwykle na wsi, a więcej ateistów w miastach. Taka współzależność występuje także w Republice Czeskiej (Siwek, 2006), ale wspomniany spadek liczby wierzących na osi północny zachód–południowy wschód jest tak istotny, że np. liczba wierzących na wsi w rejonie przy granicy z Saksonią jest trzykrotnie mniejsza niż liczba wierzących w miastach południowych Moraw.

Stereotypowy podział na ateistyczne Czechy i katolickie Morawy istnieje także w świadomości społecznej. Świadczą o tym m.in. w komentarze i analizie wybor-

cze na temat czeskiej partii typu chrześcijańskiej demokracji (Partia Ludowa). Rzadko który z analityków nie wspomni w odpowiednim momencie, że bazą tej partii są południowe i wschodnie Morawy. Większość mieszkańców kraju ma także świadomość, że więcej (i częściej pełnych) kościołów i widoczniejsze święta religijne występują właśnie w tej części państwa czeskiego. Podział religijny na osi wschód–zachód jest więc częściej odbierany jako kolejna różnica między dwoma największymi regionami historycznymi, Czechami i Morawami aniżeli jako podział społeczeństwa czeskiego w jego stosunku do religii.

Podziały administracyjne

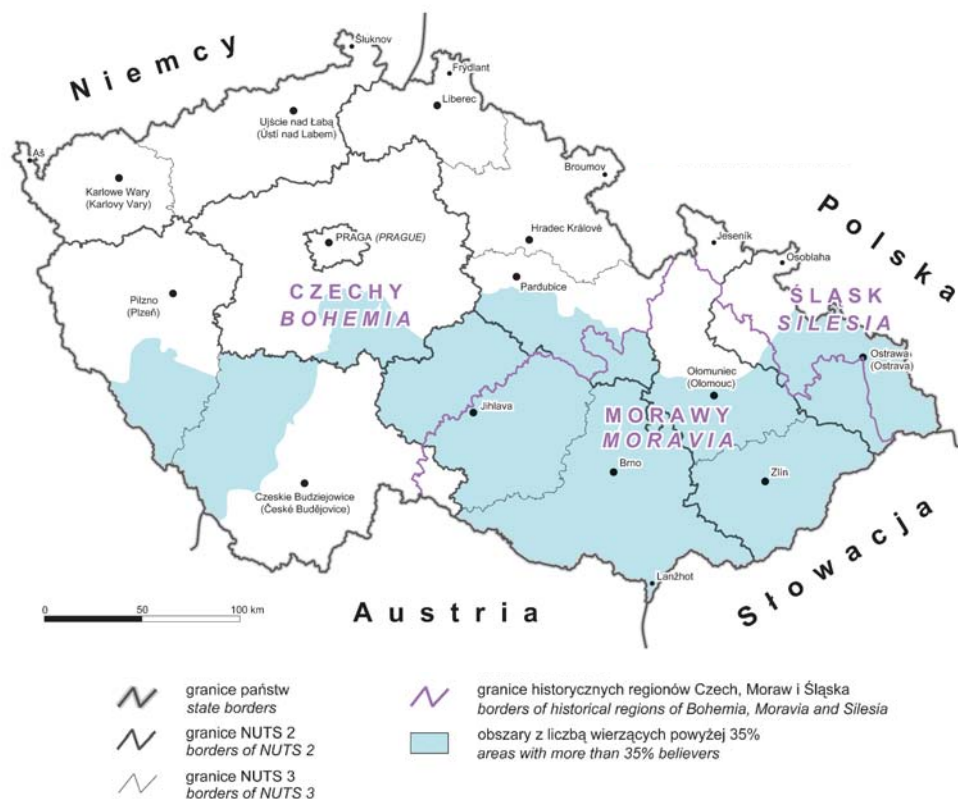
Na życie codzienne Czechów największy wpływ mają – podobnie jak w innych krajach – podziały administracyjne. Od nich zależy, gdzie można załatwić sprawę dna codziennego, do jakiego rejonu sądowego czy policyjnego trzeba się zwrócić w razie potrzeby, w jakim obwodzie wyborczym przyjdzie głosować itp. Badania tożsamości regionalnej z 2003 r. potwierdziły, że niektóre jednostki administracyjne mają w świadomości Czechów lepszą pozycję aniżeli niektóre mniej znane regiony kulturowe bez jasno określonych granic i struktur.

Republika Czeska ma trzystopniowy podział administracyjny: gmina (po czesku *obec*) – powiat (*okres*) – region (*kraj*). Samorządy mają jednak tylko dwa poziomy: *obec* i *kraj*, czyli odpowiednik polskich gmin i województw. Powiaty nie mają samorządu i są wyłącznie jednostkami statystycznymi i organizacyjnymi dla sądów, policji i służby zdrowia.

Główne rysy aktualnej struktury administracyjnej zostały przejęte z okresu komunistycznego. 77 czeskich powiatów jest pod względem powierzchni prawie identycznych z powiatami z lat 1961–1989. Gmin jest więcej: w porównaniu z 4100 gminami w 1989 r. jest ich obecnie 6250, ponieważ po upadku komunizmu władze zgodziły się na oderwanie gmin zintegrowanych wbrew woli swoich mieszkańców. Liczba ta jest bliższa 9 tysiącom pierwotnych czeskich wsi, które istniały na terenie obecnego państwa przed procesami integracji administracyjnej. Dziś już wiadomo, że dzięki oddolnej inicjatywie powołano wówczas do życia zbyt wiele bardzo małych gmin. Najmniejsza z nich – Vlkov w powiecie Czeskie Budziejowice – ma zaledwie 21 mieszkańców (*Statistický lexikon...*, 2005); w Polsce tak małych gmin nie ma. Prawo czeskie obecnie już także nie sprzyja powstawaniu tak mikroskopijnych jednostek – minimalna liczba mieszkańców gminy, która chciałaby się usamodzielnic wynosi 1000, małych gmin powstałych w przeszłości czeskie prawo jednak nie neguje.

Odpowiednikami polskich województw w terminologii czeskiej jest 14 *krajów* (ryc. 1): Miasto Stołeczne Praga, Środkowoczeski (stolica Praga), Południowoczeski (Czeskie Budziejowice), Pilzneński (Pilzno), Karlowarski (Karlowe Wary), Ustecki (Ujście nad Łabą, Liberecki (Liberec), Hradecki (Hradec Králové), Pardubicki (Pardubice), Wyżyna (Jihlava), Południowomorawski (Brno),

Ołomuniecki (Olomouc), Morawskośląski (Ostrawa) i Zlinski (Zlín). Cztery jednostki mają nazwy wywodzące się z nazw historycznych dzielnic. Zostały one wprowadzone do czeskiego systemu administracyjnego w 1949 r. w podobnym składzie do obecnego. W 1961 r. liczbę czeskich *krajów* zmniejszono do 8, a w 1990 r. zupełnie je rozwiązano. W 1999 r. zostały przez nową ustawę odtworzone, ale ich samorządy po raz pierwszy wybrano dopiero pod koniec 2000 r.

Ryc. 1. Czeskie regiony.

Zakolorowano obszary z wyższym od przeciętnej krajowej udziałem ludności deklarującej przynależność do jednego z 31 oficjalnie uznanych przez czeskie władze kościołów

Czech regions.

Coloured areas are those in which a share of the population above average for the country as a whole declares allegiance to one or other of the 31 churches recognised officially by the Czech authorities

W badaniach tożsamości regionalnej z 2003 r. stosunkowo wysoko uplasowały się niektóre czeskie *kraje*, kojarzone z obszarami rekreacyjnymi. Najczęściej wymieniane były Kraj Południowoczeski, Wyżyna, Kraj Południowomorawski,

Praga i Kraj Pilzneński. Ważniejsze miejsca w świadomości mieszkańców zajmują te jednostki administracyjne, których nazwy mają charakter geograficzny lub historyczny (np. Kraj Południowoczeski, Wyżyna) aniżeli te, których nazwa jest wyprowadzona od nazwy stolicy.

Kraje są jednak na tyle małe, że w Europie mogą odgrywać tylko rolę jednostek NUTS3 (z francuskiego: *Nomenclature des Unites Territoriales Statistique*, lub angielskiego: *Nomenclature of Units for Territorial Statistics*). Ponieważ poziom NUTS2 jest do celów statystycznych konieczny, Czesi połączyli 2–3 mniejsze *kraje* w tzw. regiony spójności. Jest ich 8 – tyle samo, ile było *krajów* w latach 1961–1990, ale ich granice są trochę inne (ryc. 1). Świadczy to jednak o pewnej obiektywnie istniejącej hierarchii regionów, której trudno nie brać pod uwagę przy reformowaniu struktur administracyjnych.

Podsumowanie

Z powyższego wynika, że różnice regionalne w Republice Czeskiej są w oczach Czechów widoczne, ale nie ekstremalne. Większość Czechów dostrzega różnice między stolicą, resztą kraju a jego obszarami peryferyjnymi, czy między czeskimi miastami a terenami wiejskimi, ale nie są to podziały, które by prowadziły do społecznych napięć lub nieproporcjonalnych różnic ekonomicznych. Świadomość zróżnicowania dawnego niemieckojęzycznego obszaru pogranicza w porównaniu z rdzennie czeskimi obszarami państwa coraz bardziej zanika i pozostaje reliktowym elementem gry politycznej. Prawie wszyscy Czesi mają świadomość podziału terytorium swojego państwa na dwie historyczne dzielnice: Czechy i Morawy, trochę gorzej w świadomości funkcjonuje czeski Śląsk. Kulturowo-historyczny podział na Czechy i Morawy pokrywa się do pewnego stopnia z pozostałymi podziałami: a więc przeważnie centralne, bardziej zurbanizowane, kulturowo homogeniczne Czechy i bardziej peryferyjne, raczej wiejskie, kulturowo bardziej zróżnicowane Morawy. Do tego dochodzi uproszczony podział na bardziej ateistyczne Czechy i bardziej tradycyjne, religijne Morawy. Tak to funkcjonuje w świadomości. Praktyczny aspekt wewnętrznych podziałów ma aktualna struktura administracyjna, która w wielu wypadkach jest dla przeciętnego Czecha ważniejsza niż historycznie ukształtowane regiony kulturowe bez jasno sprezyzowanych granic. Preferując podział administracyjny Czesi dowodzą, że z określoną strukturą można się utożsamiać i dostosować się do niej nawet w wypadku, gdy nie jest optymalna.

Żaden z powyżej zarysowanych podziałów nie stwarza na ogół poważniejszych problemów w codziennym funkcjonowaniu państwa i społeczeństwa, ani nie stanowi dla niego zagrożenia. Można więc podsumować, że zarysowane tu podziały mogą być interesującym obiektem raczej dla badaczy struktur przestrzennych – w tym geografów społecznych – ze względu na swój wpływ na procesy przestrzenne w Republice Czeskiej.

Piśmiennictwo

- Andrle A., 2001, *Demografická stagnace našich největších měst*, Urbanismus a územní rozvoj, 6, 6, s. 19–22.
- Bičík I., Štěpánek V., 1994, *Post-war changes of the land use structure in Bohemia and Moravia. Case study Sudetenland*, GeoJournal, 32, 3, s. 253–259.
- Blažek J., Csank P., 2007, *The West-East gradient and regional development: the case of the Czech Republic*, Acta Universitatis Carolinae. Geographica, 40, 1–2, s. 89–108.
- Blažek J., Uhlíř D., 2002, *Teorie regionálního rozvoje: nástín, kritika, klasifikace*, Karolinum, Praha.
- Burcin B., Drbohlav D., Kučera T., 2008, *Možnosti migračního řešení perspektivního úbytku a demografického stárnutí obyvatelstva České republiky*, Sociologický časopis, 44, 4, s. 653–682.
- Chromý P., 2000, *Historickogeografické aspekty vymezení pohraničí jako součást geografické analýzy*, Geografie – Sborník České geografické společnosti, 105, 1, s. 63–76.
- Dami A., 1976, *Les frontières Européennes de 1900 à 1975: Histoire territoriale de l'Europe*, Edition Médecine et Hygiène, Paris.
- Daněk P., 1993, *Moravian and Silesian nationalities: A new phenomenon in the ethnic map of the Czech lands?*, GeoJournal, 30, 3, s. 249–254.
- Daněk P., Štěpánek V., 1992, *Územní diferenciacie náboženského vyznání obyvatel českých zemí 1930–1991*, Geografie – Sborník České geografické společnosti, 97, 3, s. 129–145.
- Fialová D., 2001, *Druhé bydlení a jeho vztah k periferním oblastem*, Geografie – Sborník České geografické společnosti, 106, 1, s. 36–47.
- Gould P., White R., 1974, *Mental Maps*, Penguin, New York-Baltimore.
- Halás M., Klapka P., 2010, *Regionalizace Česka z hlediska modelování prostorových interakcí*, Geografie, 115, 2, s. 144–160.
- HAMPL M., JEŽEK J., KÜHNL K., 1978, *Sociálněgeografická regionalizace ČSR*, Československá demografická společnost při ČSAV, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha.
- HAMPL M., GARDAVSKÝ V., KÜHNL K., 1987, *Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR*, Univerzita Karlova, Praha.
- Havlíček T., 2006, *Church-state relations in Czechia*, GeoJournal, 67, 4, s. 331–340.
- Havlíček T., Chromý P., 2001, *Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti*, Geografie – Sborník České geografické společnosti, 106, 1, s. 1–11.
- Havlíček T., Hupková M., 2008, *Religious landscape in Czechia: new structures and trends*, Geografie – Sborník České geografické společnosti, 113, 3, s. 302–319.
- Horská P., Maur E., Musil J., 2002, *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*, Paseka, Litomyšl.
- Jeřábek M., Dokoupil J., Havlíček T., 2004, *České pohraničí: bariéra nebo prostor zprostředkování?*, Academia, Praha.
- Ludność. Stan i struktura w przekroju terytorialnym. Stan w dniu 30 VI 2010 r.* 2010, GUS, <http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/>, strona internetowa GUS (20.11.2010).
- Mareš M., 2003, *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 1 vyd.
- Městská a obecní statistika*, 2010, Český statistický úřad; www.czso.cz, strona internetowa Czeskiego Urzędu Statystycznego (23.10.2010).

- Musil J., Müller J., 2008, *Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze*, Sociologický časopis, 44, 2, s. 321–348.
- Náboženské vyznání obyvatelstva*, 2004, Český statistický úřad; www.czso.cz, strona internetowa Czeskiego Urzędu Statystycznego (15.10.2010).
- Nezaměstnanost v České republice ke dni 31.12.2009*, 2010, Český statistický úřad; www.czso.cz, strona internetowa Czeskiego Urzędu Statystycznego (19.10.2010).
- Novotná M. (red.), 2005, *Problémy periférních oblastí*, Univerzita Karlova, Praha.
- Okresy České republiky v roce 2008. Tab. 3.8. Zaměstnanci a jejich průměrné hrubé měsíční mzdy podle krajů a místa pracoviště za rok 2007, 2008*, Český statistický úřad; www.czso.cz, strona internetowa Czeskiego Urzędu Statystycznego (1.10.2010).
- Ouředníček M., 2003, *Suburbanizace Prahy*, Sociologický časopis, 39, 2, s. 235–253.
- Perlín R., Šimíčková A., 2008, *Criteria of a succesful rural municipalit.*, Europa XXI, 17, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 29–43.
- Ptáček P., 1997, *Suburbanizační proces v zázemí Prahy v 1. polovině 90. Let*, Územní plánování a urbanismus, 24, 1/2, s. 13–14.
- Počet obyvatel v obcích k 1.1.2010*, 2010, Český statistický úřad; www.czso.cz, strona internetowa Czeskiego Urzędu Statystycznego (3.10.2010).
- Rozmístění a koncentrace obyvatelstva ČR: časová řada 1961–2001*, 2004, Český statistický úřad; www.czso.cz, strona internetowa Czeskiego Urzędu Statystycznego (22.11.2010).
- Rumpel P., Siwek T., 2006, *Marketing terytorialny a kreowanie regionów: przykład czeski*, Przegląd Geograficzny, 78, 2, s. 191–205.
- Siwek T., 1988, *Území Československa očima studentů geografie*, Sborník Československé geografické společnosti, 93, 1, s. 31–37.
- , 1995, *Narodowość śląska w bylejš Czechosłowacji*, [w:] *Kultura ludowa na pograniczu*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, 1520, Katowice, s. 46–53.
- , 2002, *Morawianie*, Sprawy Narodowościowe – Seria Nowa, 11, 20, s. 125–137.
- , 2002, *Czeskie miasta po roku 1989*, [w:] J. Słodczyk (red.), *Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miast*, Uniwersytet Opolski, Opole, s. 45–52.
- , 2005, *Laicisation Process in Czechia: Spatial Analysis*, Religion in the Time of Changes: Space, Society, Economy, 7, s. 227–233.
- , 2006, *Czech Silesia: A Periphery of the Czech State*, Europa XXI, 15, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 145–150.
- , 2007, *Morawianie i Ślązacy w Republice Czeskiej: mniej niż naród, więcej niż region*, [w:] M.W. Wanatowicz (red.), *Józef Chlebowczyk – badacz procesów narodotwórczych*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, 2463, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 145–155.
- Siwek T., Bogdová K., 2007, *České kulturně-historické regiony ve vědomí svých obyvatel*, Sociologický časopis, 43, 5, s. 1039–1053.
- , 2008, *Badania tożsamości terytorialnej w Republice Czeskiej*, [w:] E. Orłowska (red.), *Kulturowy aspekt badań geograficznych. Studia teoretyczne i regionalne*, t. V, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 45–56.
- Siwek T., Kaňok J., 2000, *Vědomí slezské identity v mentální mapě*, Ostravská univerzita, Ostrava.
- Spilková J., 2007, *Foreign firms and the perception of regions in the Czech Republic: A statistical examination*, Tijdschrift voor economische en sociale geografie, 98, 2, s. 260–275.

- Spousta J., 1999, *České církve očima sociologických výzkumů*, [w:] J. Hanuš (red.), *Náboženství v době společenských změn*, Masarykova univerzita, Brno, s. 73–90.
- Srb V., 1997, *Náboženské vyznání a demografické, sociálně-ekonomické a kulturní charakteristiky obyvatelstva*, Demografie, 39, 3, s. 191–292.
- Staněk T., 1991, *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Academia – Naše vojsko, Praha. *Statistický lexikon obcí Republiky československé 1935, 1935*, Československý statistický úřad, Praha.
- Statistický lexikon obcí České republiky 2005, 2005*, Český statistický úřad, Praha.
- Sýkora L., red., 2002, *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*, Ústav pro ekopolitiku, Praha.
- Žáček R., 1995, *Z historie regionalizmu i separatyzmu morawskiego*, [w:] M.W. Wanatowicz (red.), *Regionalizm a separatyzm – historia i współczesność. Śląsk na tle innych obszarów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 149–157.

[Wpłynęło: październik; poprawiono: listopad 2010 r.]

TADEUSZ SIWEK

PERCEIVED INTERNAL DIVISIONS IN THE CZECH REPUBLIC

The work detailed in this paper constitutes an overview of regional divisions in Czechia (the Czech Republic), which has been pursued with a view to the main divisions being described, along with the Czech peoples' own perceptions of them. To this end, the regional divisions presented are those assessed as of importance by Czech people themselves, as well as that may be compared with similar divisions arrived at in Poland.

The first division to emerge from the work is that pertaining between the Czech capital city and the rest of the country's territory, or even with its periphery. Relatively speaking, Prague focuses even more of its country's population and its economic and cultural functions than does Warsaw in respect of Poland. Most border areas in Czechia are peripheral, and many of these said peripheral areas in fact represent territorial promontories that are also found to be the weakest areas from the economic point of view. Furthermore, with the exception of those in the immediate vicinity of the country's more major towns and cities, almost all rural areas in the Czech Republic need to be classified as peripheral. Countryside in the first of these two categories is in fact being made popular by suburbanisation. While Czech cities and towns are smaller than their Polish counterparts, the level of urbanization in Czechia is higher. Not unusually, cities and towns are found to be the most promising places for regional development, and are a popular target for migrants, in particular young Czechs unprepared keep up the tradition of work on the family farm thanks to the communist-era expulsion of private farmers from the countryside.

The differences between the former Sudetenland, inhabited predominantly by more than 3 million Germans until 1945, and the Czech interior are now vanishing. While young Czechs in particular have only a very vague notion of truth regarding this historical situation, it remains an issue on the domestic political stage, since Czechs fear claims from expelled Germans in respect of the property the latter had to leave behind.

An interesting division of Czechia is that corresponding with the historical provinces and cultural regions. Of the three historical provinces of Bohemia, Moravia and Czech Silesia, the first two are clear, but the third has less-strong position on the mental map of Czechia. Silesia's position is nevertheless stronger than that of cultural regions like Hana, Moravian Wallachia, Moravian Slovakia or Lachia. From 1991, it became possible for the Moravian and Silesian regional identities to be declared nationalities, and this opportunity was taken by no fewer than 1.3 million Moravians, as well as by 44,000 Silesians. Ten years later these numbers had decreased to 25%. This does not mean that the regional identities in question are vanishing, but it does suggest an end to their being declared as nationalities.

Czechia is one of the world's least religious countries. The morereligious and less-religious areas are arranged regularly along an axis running from the north-west (minimal religiosity) to the south-east (maximal). Bohemia is generally the less religious and Moravia the more religious province within the Czech state. This division is rooted in the past, going back to the 19th century at least.

While the most practical divisions of Czechia are of course the recognised administrative division, the abandonment of the old communist divisions into regions, districts and municipalities entailed the 1999 adoption of a new administrative structure in which the regions rather resemble those of the early communist period (1949–1961). Under the reform, the old districts became nothing more than statistical and organizational entities bereft of their own authorities. The lowest tier of administration is now in turn represented by 6265 municipalities. From the EU point of view, almost all of the fourteen Czech regions (including that of Prague as capital) are too small to achieve NUTS2 status, being instead NUTS3 units. Thus, for statistical purposes at least, it became necessary to generate eight cohesion regions by bringing together 2–3 of the formally constituted administrative regions in each. Only the regions of Prague, Central Bohemia and Moravia-Silesia are units at NUTS2 level, hence the administrative structure is definitely a sub-optimal one, if one the Czechs have managed to become accustomed to.

While the described divisions of Czechia are certainly of interest to those researching regional disparities, they do not manifest extreme separatist tendencies and certainly do not pose any danger.